

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Spannende verkiezingen, boeiende formatie, weinig democratie

Koole, R.

Citation

Koole, R. (1998). Spannende verkiezingen, boeiende formatie, weinig democratie. *Bestuurskundige Berichten*, 13(2), 7-9. Retrieved from <http://hdl.handle.net/1887.1/item:3234129>

Version: Publisher's Version

License: [Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0 license](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Downloaded from: <http://hdl.handle.net/1887.1/item:3234129>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Op het partijcongres van Groen Links stemde uw partij voor een gekozen staatshoofd. Waarom?

Omdat je je heden ten dagen moet afvragen of je in een monarchie de erfelijke troonopvolger wel de meest democratische manier vindt waarop de monarchie tot stand komt. Je zou er de Staten-Generaal een rol in kunnen laten hebben. Dat is een sentiment dat in onze partij vrij breed leeft, maar ik vind het zelf een absoluut ondergeschikt punt.

Uw partij wil 10% hogere uitkeringen, denkt u niet dat daar door de lonen omhoog zullen gaan en er dus meer werkloosheid komt?

Wij willen in ieder geval de uitkeringen voor mensen die langdurig op het minimum zitten met 10% verhogen, omdat wij echt vinden dat er iets aan de armoede in dit land moet gebeuren. Het kabinet praat daar veel over, maar doet er weinig aan. Wij vinden ook dat mensen die kortdurend op het minimum zitten er behoorlijk op vooruit moeten gaan, omdat die de afgelopen jaren -toen er sprake was van een economische crisis- geweldig hebben moeten inleveren. De inkomensverschillen zijn alleen maar groter geworden de afgelopen jaren en dat vinden wij niet horen bij een sociaal Nederland. Ik vind dat dit kabinet veel te weinig aandacht heeft besteed aan wat ik maar het sociale tekort noem. Dit plan heeft geen gevolgen voor de werkgelegenheid in negatieve zin. Zo heeft Groen Links een alternatief begroting laten doorberekenen door het planbureau en dan blijkt dat als je het sociaal minimum verhoogd en je investeert wat meer in de zorg, in het onderwijs en in het milieu dat dat 11.000 arbeidsplaatsen oplevert. Je kunt dus weldegelijk dat sociale beleid combineren met gericht investeren en meer werkgelegenheid.

Uw partij wil ook de defensie-uitgaven met 3 miljard verlagen op het materieel. Denkt u niet dat dit tot gevaarlijke situaties kan leiden, omdat de

militairen die u naar het buitenland wil sturen dan slecht uitgerust zijn?

Wij willen op het materieel bezuinigen omdat dat kan. Wij zouden in Europees verband materiaal op elkaar willen afstemmen, omdat er in toenemende mate maar één kerntaak voor defensie is en dat is het eventueel actief meedoen aan vredesoperaties. De verdediging van de landgrenzen kan je niet meer één van de kerntaken noemen, terwijl het dat nog wel is en er ook veel materieel voor wordt ingezet. Dat vinden wij achterhaald. Wij willen één kerntaak en integratie van de krijgsmachtsonderdelen, zodat je een hoop efficiency voordelen krijgt. Dan kan je best in een aantal jaren, maximaal 4 jaar, 3 miljard bezuinigen op een begroting van 14 miljard. Dat doet pijn, maar als wij de keuze willen maken om in de zorg, in het onderwijs, in het milieu en bij de laagste inkomens echt een slag te maken, dan zullen we het erens moeten halen. Wij zijn niet van de partij van "roept u maar" en dat met een ongeloofwaardig pakket van maatregelen komt waar niemand een touw aan vast kan knopen. Je moet dus keuzen maken en ik maak liever de keuze voor onderwijs en zorg en dan moet het er bij de defensie af.

Heeft u tot slot nog iets tegen de Leidse bestuurskundestudent te zeggen?

Studeer hard, maar studeer vooral ook met plezier. Geniet van deze tijd, want het is een unieke periode in je leven. Bovendien wil ik jullie allemaal oproepen om te gaan stemmen. Op welke partij je dat doet is jouw keuze, ik heb mijn verhaal gehouden en dat is volstrekt helder. Maar maak in ieder geval op 6 mei gebruik van je recht om naar de stembus te gaan.

Laura Hage
Student Bestuurskunde in Leiden

Oproep !

De redactie van de Bestuurskundige Berichten is nog steeds op zoek naar nieuwe redactieleden. Vooral eerste- en tweedejaarsstudenten zijn van harte uitgenodigd! Heb jij zin om met je medestudenten een semi-wetenschappelijk tijdschrift te maken? kom dan even langs in de B.I.L.-kamer (SB-03) of bel Laura Hage (071-5120091)

Spannende verkiezingen, boeiende formatie, weinig democratie

Dr. R. Koole

Velen voorspellen dit jaar de moeilijkste kabinetsformatie sinds 1977. Toen won de PvdA met Joop den Uyl als premier maar liefst tien zetels, wist het CDA de achteruitgang van de voormalige grote confessionele partijen te stoppen, behaalde de VVD onder Wiegels de grootste verkiezingswinst ooit (28 zetels) en zag D66 kans zich onder Terlouw te herstellen van de bijna ondergang van de partij een paar jaar eerder onder Van Mierlo. Het resultaat na 208 dagen formeren was niet de voortzetting van een kabinet met de grootste winnaar bij de verkiezingen, de PvdA, maar het eerste kabinet Van Agt (CDA-VVD). Die hadden bij elkaar 77 zetels, veel minder dan de combinatie PvdA/CDA (102). In de euforie van de verkiezingsoverwinning leek de PvdA die mogelijkheid vergeten te zijn en overspeelde haar hand.

Voor dat laatste zal de PvdA dit jaar wel uitkijken. Maar dat betekent niet dat haar regeringsdeelname tevoren verzekerd is. Stel de volgende verkiezingsuitslag voor:

VVD	42 zetels
PvdA	41 zetels
CDA	35 zetels
D66	10 zetels
GroenLinks	9 zetels
SP	4 zetels
GPV/RPF/SGP	8 zetels
CD	1 zetel

Gezien de opiniepeilingen moet een dergelijke uitslag niet voor onmogelijk gehouden worden. De uitslag van de raadsverkiezing doet er in dit opzicht weinig toe. De lagere opkomst, het verschijnsel van de lokale partijen en het feit dat in grote delen van Nederland niet eens gestemd kon worden omdat er recentelijk herindelingsverkiezingen zijn gehouden (Drente, West-Brabant, Walcheren) zijn de belangrijkste redenen waarom de uitslag van de raadsverkiezingen niet als een 'veredelde opiniepeiling' voor de nationale verkiezingen kan worden beschouwd. Bovendien zullen met name de VVD en de PvdA er alles aan doen om in mei de 'machtsvraag' in het centrum van de belangstelling te plaatsen: wie wordt er groter de VVD of de PvdA?

Beter is af te gaan op echte opiniepeilingen, die die vraag stellen of en wat men zou stemmen indien er op het moment van de peiling verkiezingen voor de Tweede Kamer zouden worden gehouden. Op basis van die peilingen is bovenstaande uitslag niet denkbeeldig.

Puur getalsmatig zijn er dan vele combinaties mogelijk die een meerderheid opleveren. De paarse partij-

en hebben samen 93 zetels, maar zonder D66 kunnen PvdA en VVD het ook makkelijk af (83 zetels). Een combinatie van CDA en PvdA spant er om, maar is niet onmogelijk (76 zetels). Datzelfde geldt overigens ook voor de combinatie CDA en VVD (77 zetels) en het is deze mogelijkheid die de PvdA in gedachten moet houden, wil zij niet zoals in 1977 zich buiten spel zetten.

Wat niet mogelijk is, is een combinatie van de 'progressieven' (D66, PvdA en GroenLinks), want die levert slechts 60 zetels op. Zelfs in het onwaarschijnlijke geval dat de SP zich daarbij zou aansluiten, is er geen meerderheid voorhanden. In het algemeen levert een dergelijke uitslag geen rol op voor kleine partijen in de formatie. Zij zijn in de termen van de Amerikaans/Italiaanse politicoloog Sartori niet 'relevant' en hebben geen *blackmail potential*: geen enkele meerderheid hangt van hun deelname af. Exit kleine partijen, inclusief D66! De partij die 'paars' afdwong, is getalsmatig overbodig bij het voortzetten ervan. Natuurlijk zal D66 in de campagne proberen duidelijk te maken dat zij als partij nodig is om een 'brugfunctie' te vervullen tussen de PvdA en de VVD. Maar Bolkestein van de VVD heeft al duidelijk gemaakt dat het ook zonder D66 zou kunnen, 'hoewel dat natuurlijk niet onze eerste keus is'. De deelname van D66 hangt dus puur af van de welwillendheid van andere partijen en dat is geen goed uitgangspunt. Bij de formatie gaat het namelijk om de verdeling van de politieke macht en daarin speelt welwillendheid doorgaans een kleine rol.

Geen enkele partij is overigens absoluut noodzakelijk voor de vorming van een kabinet. Noch de PvdA, noch de VVD, noch het CDA kunnen bij de gegeven uitslag zeker zijn van hun zaak. Maar is de VVD door deze uitslag niet de grootste partij en kan zij daarom niet het initiatief nemen bij de formatie? Jazeker,

maar in die positie verkeerde de PvdA in 1977 ook. Toegezegd is door zowel de VVD als de PvdA dat zij een voorkeur hebben voor 'paars'. Dat wil zeggen dat het CDA hoogstens in een tweede fase van de formatie aan bod kan komen. Maar stel de VVD zegt: 'wij zijn weliswaar de grootste, maar o.k., jullie van de PvdA mogen de premier leveren in de persoon van Kok.' Bolkestein heeft immers al (heel tactisch) gezegd dat de VVD er niet per se op staat de premier te willen leveren wanneer zij de grootste partij zou worden. Maar in ruil daarvoor zal het beleid van het kabinet nog liberaler moeten zijn dan het nu al is. De PvdA heeft al geantwoord die prijs niet te willen betalen. Althans premier Kok heeft gezegd geen premier te willen worden als zijn partij niet de grootste wordt. Bovendien lonkt - wanneer de PvdA niet de grootste wordt, de samenwerking met het CDA. Volgens de gegeven uitslag is de PvdA in die combinatie sowieso de grootste en mag zij dus de premier leveren en kan zij ook tot minder concessies kan worden gedwongen op voor de PvdA gevoelige punten. Onderhandelingen met het CDA, dat zich in haar programma zeer 'sociaal' probeert de presenteren, zijn misschien sowieso gemakkelijker. Bovendien is het CDA waarschijnlijk tot grote concessies bereid om maar uit het getto van de oppositie te geraken, net zoals de PvdA dat was in 1989. Maar de grote offerbereidheid van het CDA is natuurlijk ook voor de VVD aantrekkelijk, zelfs - of misschien: juist - wanneer de VVD niet de grootste partij zou worden. Het 'sociale gezicht' van het CDA is daarvoor geen al te grote drempel, zeker nu het VVD-congres het verkiezingsprogramma in sociale zin heeft bijgesteld. Die bijstelling is zeer waarschijnlijk tevoren met Bolkestein afgestemd, want zo prijst de VVD zich op sociaal terrein niet uit de markt. Tegelijk kon hij volhouden dat de VVD - in tegenstelling tot de PvdA - wel een functionerende interne partijdemocratie kent. Immers, waar de PvdA zich uitsprak voor de mogelijkheid de hypotheekrenteaftrek bij de belastingen van een plafond te voorzien en Kok zich onmiddellijk distantieerde van die uitspraak van zijn eigen partij, kan Bolkestein nu zeggen dat hij de democratische uitspraak van zijn partij natuurlijk wel respecteert.

Zoveel is duidelijk: niets staat vast. Coalitietheorieën brengen ons wellicht iets verder, maar meer dan kansberekeningen zijn deze theorieën natuurlijk niet, wat overigens al mooi genoeg is. Volgens die theorieën bestaan coalities doorgaans uit niet meer partijen dan numeriek absoluut noodzakelijk (*minimal winning*), behalve wanneer de ideologische afstand tussen twee partijen (die op zich samen de meerderheid hebben) zo groot is dat er een derde (of vierde) partij nodig is om die ideologische afstand te overbruggen (*closed range*). Volgens het *minimal winning* criterium is D66 of GroenLinks overbodig, maar het *closed range* criterium zou de eerste partij nog een

plaats gunnen in een volgende coalitie. Dan wordt er wel van uit gegaan dat de vier partijen zich als volgt op een dominante links/rechts-schaal plaatsen: PvdA-D66-CDA-VVD. Volgens dat *closed range* criterium kan zelfs een kabinet van alle vier partijen (een zogeheten 'nationaal kabinet') niet uitgesloten worden. Dat zou wel heel bijzonder zijn, omdat dergelijk kabinetten er zijn om zware crisissituaties het hoofd te kunnen bieden. En dat is met een bloeiende economie en zonder oorlogsdreiging op het eigen territorium toch niet echt aan de orde. Maar een kabinet met een derde partij naast VVD en PvdA, die een brugfunctie tussen beide vervult, komt dichtbij het *closed range* criterium, zonder een nationaal kabinet noodzakelijk te maken. Maar is die brugfunctie wel nodig? De PvdA is zo 'liberaal' en de VVD zo 'sociaal' dat dat niet het geval lijkt. Jammer voor D66. Het CDA zit in een andere positie, omdat die partij - anders dan D66 - in staat is met één andere partij een meerderheidscoalitie te vormen. Weliswaar komt het CDA op z'n vroegst in een tweede fase van de formatie aan bod, maar de kansen van die partij op regeringsdeelname moeten zeker niet uitgesloten worden.

En de kiezer dan? Heeft die nog wat te zeggen? Nou weinig eigenlijk. Natuurlijk, zij bepalen de krachtsverhoudingen in de Tweede Kamer. Maar die krachtsverhoudingen zijn maar in beperkte mate bepalend voor de samenstelling van een kabinet. Zeker bij de genoemde verkiezingsuitslag is de directe doorwerking van kiezersvoorkeuren minimaal. De huidige coalitiepartijen zeggen paars te willen voortzetten. Maar welk signaal geven de kiezers in dit verband af als zij de PvdA en de VVD laten winnen en de schepper van paars, D66, laten vallen als een baksteen? De geringe winst van het CDA, als die partij die al haalt, kan niet als een afkeer van paars worden beschouwd. Het Nederlandse kiesstelsel is een notoir onbetrouwbare vertaler van kiezersvoorkeuren als het om de samenstelling van het kabinet gaat.

Niettemin zullen gedurende de campagne alle partijen naar de gunst van de kiezers dingen. De VVD en de PvdA zullen - zoals gezegd - er alles aan doen om het tot een tweestrijd tussen beide partijen te laten komen. Als dat lukt, gaat dat ten koste van de andere partijen, omdat de (potentiële) achterbannen van PvdA en de VVD elkaar nauwelijks overlappen. Als dan vervolgens beide partijen samen regeren, dan kan de kiezer zich met recht afvragen wat het nut van zijn of haar stem is geweest. Hebben de kiezers dan ten minste toch de onderlinge krachtsverhoudingen tussen beide giganten bepaald? Jazeker, maar ook dat zegt niet alles. Stel, de PvdA slaagt er minder dan de VVD in om de zwevende kiezer naar zich toe te trekken, dan zal zij zich er misschien sterker voor inzetten om D66 in het kabinet te krijgen. De balans in het te vormen kabinet verschuift dan wat meer naar links, dan in een kabinet van alleen PvdA en VVD het geval

zou zijn geweest. In dit voorbeeld worden de krachtsverhoudingen in het kabinet nogal beïnvloed door een sterk verliezende partij. Hoezo: voorkeur van de kiezers?

De verkiezingen kunnen toch spannend worden. Wordt de VVD of de PvdA de grootste partij? Wordt D66 net zo groot als GroenLinks? Weet De Hoop Scheffer iets meer te bereiken dan Brinkman deed bij de rampverkiezingen van 1994? De formatie zal vervolgens moeilijk en boeiend zijn. Maar heeft de kiezer wel echt iets te kiezen, zolang de grote partijen elkaar kennelijk zo dicht genaderd zijn dat elke com-

binatie van hen mogelijk is? Theoretisch kunnen de kiezers zich natuurlijk massaal op partijen ter linker- of ter rechterzijde van de huidige vier grote partijen storten. Dat zal echter maar in beperkte mate het geval zijn. Er wordt hen ten tijde van de campagne een strijd voorgespiegeld, waarvan na 6 mei zou kunnen blijken dat het slechts een schijngevecht is geweest. Maar misschien zijn de kiezers in de huidige toeschouwersdemocratie hier wel tevreden mee.

Ruud Koole
Universitair hoofddocent politicologie RU-Leiden

advertentie

Zoekt u duurzame kwaliteit?
Het adres voor het borduren van:

*U vindt ons in het pand
van de Dumpshopt!*

- ☛ relatiegeschenken
- ☛ promotieartikelen
- ☛ bedrijfskleding
- ☛ gewoon voor de goin

schoolstraat 7d-2225 KN-Katwijk -tel/fax: 071-4074263
(zie plattgrond) buslijn 41 stopt 100 meter bij ons vandaan

